

رقابت غیر منصفانه
با نگاهی به قانون اساسی اتحادیه
اروپا

مؤلفین
محمد امین توکلی هرسینی
حمزه ملکی

انتشارات قانون یار

۱۳۹۷

فهرست

پیشگفتار مولفین

فصل اول

کلیات

فصل دوم

تجارت غیر منصفانه در حقوق

فصل سوم

توافقات ضد رقابتی با نگاهی به اقتصاد و

رویکردهای مختلف در این راستا

فهرست منابع

منابع فارسی

پیشگفتار مولفین

لایحه قانون «تسهیل رقابت و کنترل و جلوگیری از شکل‌گیری انحصارات» با اندک تغییر توسط وزارت امور اقتصاد و دارایی در متن لایحه سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران گنجانده شد و سرانجام در تاریخ ۱۳۸۶/۷/۹ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. شورای نگهبان به تعدادی از مواد این قانون ایراد گرفت و آن را جهت تصحیح به مجلس عودت داد. در نهایت به علت حل نشدن مشکل پیش آمده میان مجلس شورای اسلامی و شورای نگهبان، لایحه مزبور تحت عنوان «قانون

اصلاح موادی از قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی» در تاریخ ۱۳۸۷/۳/۲۵ توسط مجمع تشخیص مصلحت نظام تایید گردید.

همین دلیل مباحث و تحقیقات مربوط به حقوق رقابت در کشور ما تازه و جوان می باشد، در تحقیقاتی که در حقوق کشورمان صورت گرفته بعضی از این تحقیقات به صورت کلی در مورد حقوق رقابت وقواعد آن بحث کرده اند و سعی آنان بر این بوده است که به شناسایی قواعد حقوق رقابت بپردازند و بعضی دیگر از نویسندگان حقوق رقابت را با قواعد فقهی تطبیق

داده اند و سعی بر این بوده است که با طرح الگوی مناسب از قواعد و اصول حاکم بر مقررات اقتصادی اسلام بتوانند جایگزین مناسبی برای مباحث رقابتی در حقوق ایران بیابند، و دیگر نویسندگان نیز به ضمانت اجرای نقض قواعد رقابتی از لحاظ مدنی پرداخته اند و سعی آنان بر این بوده که ضمانت اجرای قراردادی و غیر قراردادی حقوق رقابت در ایران و اتحادیه اروپا و آمریکا را مورد بررسی قرار دهند. لکن برخلاف دیگر تحقیقات صورت گرفته، تحقیقی که به صورت اختصاصی به توافقات افقی پردازد

در حقوق ایران نگاشته نشده است. در تحقیق حاضر ضمن بررسی اعمال و رویه های ضد رقابتی به بررسی توافقات افقی پرداخته ایم. و سعی بر این شده است که با بررسی قوانین و رویه دادگاه های اتحادیه اروپا در زمینه مباحث حقوق رقابت، با توجه به نوپا بودن قانون رقابت کشورمان بتوانیم از تجربه این اتحادیه در زمینه شناسایی این اعمال و رویه های ضد رقابتی و نحوه تصمیم گیری در مورد موضوعات آنها بیابیم.

توافقات ضد رقابتی را به دو نوع تقسیم کرده اند. توافقاتی که محدودیت شدیدی بر بازار دارند و به اصلاح آثار مختل کننده آن به صورت

عمده است و دسته دیگر توافقاتی هستند که محدودیت کمتری بر بازار دارند و بازار را به طور عمده تحت تاثیر قرار نمی دهند. اما مشکل اساسی که تقریباً در تمام نظام های حقوقی (بخصوص در نظام حقوقی اتحادیه اروپا و ایران) وجود دارد این است که آیا هر هر توافق محدودکننده رقابت تجارتي الزاماً ضد رقابتي يا منافي با حقوق رقابت مي باشد، به عبارت ديگر آنچه که در عمل محقق مي شود وقوع توافقاتي به شکل صرفاً ضد رقابتي نيست بلکه ممکن است توافقات انجام شده مجموعه اي از آثار منافي با

رقابت و رقابتی را به وجود آورد. از طرفی اشتغال هر بنگاه تجاری در بازار مستلزم این است که محدودیت های تجاری را به طرق مختلف به وجود آورد، چنانچه تمامی این توافقات را بی اعتبار بدانیم بخصوص برای کشورهای در حال توسعه ای همچون ایران ، که در مراحل اولیه توسعه قرار دارد باعث می شود شرایط سرمایه گذاری و توسعه اقتصادی با مشکل مواجه شود. بنابراین آنچه ما در این تحقیق بررسی کرده ایم این است که چه نوع توافقاتی منافی با رقابت است و معیار بی اعتباری آنها کدام است.

فصل اول

کلیات

ویکسل رقابت را بر حسب « قیمت پذیری»^۱ تعریف کرده است.^۲ اجورث مفهوم رقابت از طریق بررسی چانه‌زنی افرادی دنبال می‌کرد که هر یک نفع خود را دنبال می‌نمایند. رویکرد وی به رقابت این بود که در هر لحظه یک سری قراردادها وجود دارد که برای مبادله

---

^۱ price- taking

^۲ علاءالدینی، امیر عباس، "حقوق رقابت در آیینه تحولات تقنینی"،

کالاها بین افراد منعقد می شود. اجورث نشان داد که قرارداد بدون رقابت نامعین است و قرارداد در شرایط رقابت کامل کاملاً معین است.^۱ حقوق رقابت رابطه بسیار تنگاتنگ و مستقیمی با برنامه های آزادسازی اقتصادی کشورها یعنی زدودن بازار از موانع و دسترسی به آن از مقررات و محدودیت های قانونی (مقررات زدایی) حذف کمک های دولتی و اعطایی یارانه ها و همچنین خصوصی سازی شرکت های دولتی دارد. به گونه ای که بدون قوانین رقابتی موفقیت در

---

^۱ رشوند بوکانی، مهدی، "حقوق رقابت در فقه امامیه، حقوق ایران و

اتحادیه اروپا"، نشر دانشگاه امام صادق (ع)، چاپ اول ۱۳۹۰، ص ۱۷۱

خصوصی سازی و ایجاد انگیزه و اطمینان در بخش خصوصی برای سرمایه گذاری و نهایتاً ایجاد رونق و کارایی اقتصادی امکانپذیر نمی باشد. به دیگر سخن قوانین حمایت از رقابت جزء مکمل و شاید بتوان گفت جدایی ناپذیر برنامه های خصوصی سازی یا آزادسازی اقتصادی کشورها محسوب می شوند.^۱

بنابراین هدف و غایت حقوق رقابت تجارتي عبارت از این است که قدرت تجارتي بالقوه یا

---

^۱ همان، ص ۲۲-۲۳

موجود واحدهای بازرگانی را در جهت منافع یا مصالح عمومی کنترل نماید که این مهم را با حفظ اقتصاد رقابتی به وسیله ممنوع نمودن اقدامات انحصارگرانه شرکت‌ها یا تحریم ادغام واحدهای تجارتي که موجب تمرکز نامطلوب قدرت بازار در دست چنین شرکت‌هایی می‌گردد، صورت می‌دهد.^۱

در نظام‌های اقتصادی متفاوت راه‌حل‌های گوناگونی برای افزایش کارآمدی اقتصادی ارائه شده است. در این میان برخی از نظام‌ها شرط اساسی رشد و پیشرفت اقتصادی را وجود رقابت

---

^۱ سماواتی، پیشین، ص ۱۹

آزاد در بازار می‌دانند. به عقیده اینان رقابت آزاد تجاری مهمترین و تنها موقعیتی است که در آن فعالان تجاری حداکثر تلاش خود را برای افزایش تولید و کاهش هزینه به کار می‌برند. ضمانت اجرای حفظ این رقابت، حقوق رقابت نامیده می‌شود.^۱ اگرچه رفاه حداکثری مصرف کنندگان در یک بازار نشانگر وجود رقابت در آن بازار، آن هم در حد اعلاى خود است اما این امر ماهیت رقابت را دست کم از نقطه نظر

---

^۱ وکیلی مقدم، محمدحسین، "توافقات ضد رقابت تجاری"، نشر میزان

حقوقی معلوم نمی کند. به نظر می رسد از لحاظ حقوقی، شناخت رقابت در بازار به عنوان «فرآیند مجادله و برتری جویی میان بنگاه‌های مستقل به منظور به دست آوردن هدف تجارتي خاص همانند جلب مشتری بیشتر برای محصولات خود و کسب سود و سهم بیشتر از بازار» برای حقوقدانان کفایت می کند و اینکه مشخصه‌ها، ماهیت و زمینه‌های این فرآیند از نقطه نظر اقتصادی دقیقاً چه مواردی می باشند موضوعی است که باید به علم اقتصاد و متخصصان آن واگذار نمود.^۱

---

^۱ غفاری فارساني، بهنام، "حقوق رقابت و ضمانت اجراهای مدنی آن"

بنابراین، حقوق رقابت مجموعه ضوابط و مقررات ناظر بر فعالیت تجاری، بر پایه تئوری بازار آزاد و در راستای ایجاد شرایط رقابتی در بازار است. مهمترین بخش حقوق رقابت بیان ویژگی‌های توافقات ضد رقابتی است که از طرف فعالان اقتصادی صورت می‌گیرد. ممکن است تجار در راستای افزایش قدرت اقتصادی خود و به دست آوردن انحصار، ساز و کاری ایجاد نمایند که نتیجه نهایی آن بر هم خوردن

ضوابط رقابتی بازار است. این توافقات از نظر رابطه طرفین توافق به دو نوع افقی و عمودی تقسیم می‌شود. در توافقات افقی، موقعیت طرفین شبیه یکدیگر است در حالیکه که در توافقات عمودی، وضعیت طرفین در فرایند تولید یکسان نیست.^۱

همانطور که می‌دانیم در یک سیستم بازار آزاد اجرای صحیح برنامه‌های اقتصادی بستگی به رقابت بین واحدهای تجارتي رقیب دارد.

---

^۱ حبیب، سعید، وکیلی مقدم، محمد حسین، "توافقات ضد رقابتی در روابط تولیدکننده و عرضه‌کننده" مجله مطالعات حقوقی، دوره ششم،

فی الواقع این مکانیزم رقابت است که قیمت، کیفیت و قابلیت دسترسی به کالا و خدمات را کنترل می کند. هر چند اولین قانون ممنوعیت اعطای امتیازات تجاری انحصاری، در سال ۱۶۲۴ در کشور انگلستان به تصویب رسیده ولی اقدامات اساسی در این زمینه در سالهای پایانی قرن نوزدهم از کشور ایالات متحده آغاز گردید پس از ایالات متحده ژاپن و اتحادیه اروپا نیز با وضع قوانین حمایت کننده از رقابت، مبارزه با انحصارات آغاز نمودند. بعد از جنگ های داخلی در آمریکا رشد شرکت ها و بازار سرمایه ای در

این کشور روزافزون گردید. تمرکز قدرت و ثروت در دست تعداد کمی از افراد موقعیت انحصاری برای آنها پدید آورد و قانون در آمریکا به عنوان منبع اصلی ایجاد برابری در میان مردم با چنین وضعیتی به مقابله پرداخت. ادامه روند مقابله با انحصار با تصویب قوانینی چون کلایتون^۱ و رایبسون پتمن^۲ صورت گرفت.^۳

از آنجا که جهانیان شاهد قدرت اقتصادی روزافزون آمریکا در عرصه بین‌المللی بودند و

---

^۱ Clayton Act 1914.

^۲ Robinson-Patman Act 1936.

^۳ وکیلی مقدم ، پیشین ، ص ۱۹

همگان یکی از عوامل این موفقیت را در قوانین ضد تراست می‌دانستند. لذا روند تصویب قوانین حفظ رقابت در برخی از کشورها پس از جنگ جهانی اول به تبعیت از آمریکا آغاز گردید.^۱

در مورد سابقه تاریخی حقوق رقابت در اروپا بین حقوق‌دانان اختلاف است. مثلاً برخی قائل بر این هستند که حقوق رقابت در اروپا برگرفته از قانون ضد انحصار آمریکا است بدین توضیح که بعد از جنگ جهانی و سقوط هیتلر، آمریکائیان

---

^۱ غفاری فارسانی، پیشین، ص ۶۴

قبل از اینکه اداره کامل امور را به دولت جدید آلمان واگذار کنند اقدام به توسعه حقوق انحصار در آلمان نمودند. در واقع امریکا به علت اینکه معتقد بود مبنای اصلی قدرت نظامی هیتلر داشتن کارتل‌ها بزرگ بوده برای جلوگیری از تشکیل کارتل‌های عظیم این اقدام را انجام دادند. بعضی دیگر از حقوقدانان گفته‌اند که حقوق رقابت در اروپا بومی است و براساس شرایط و نیازهای اقتصادی به وجود آمده است آنها معتقدند که از حیث تاریخی، نخستین قانون رقابت در اروپا در

دهه ۱۸۹۰ در اتریش وضع گردیده و حقوق رقابت المان متأثر از آن است.^۱

کشورهای اروپایی در ۲۵ مارس ۱۹۵۷ معاهده‌ای به امضای شش کشور اروپایی، یعنی بلژیک، هلند، لوگزامبورگ، فرانسه، ایتالیا و آلمان غربی رساندند که منجر به تاسیس جامعه اقتصادی اروپا شد. در واقع تشکیل جامعه اقتصادی اروپا در اواسط قرن بیستم و پس از آن اتحادیه‌ی اروپا دوران طلایی حقوق رقابت را در

---

¹ Robert N. Peterj .Shedd"principles of business law, pentic hall publication ,14th edition 1989 ,p 962

کشورهای اروپایی رقم زده و این کشورها عمده‌ی توسعه‌ی این حوزه‌ی حقوقی خود را مدیون مقررات این نهاد منطقه‌ای هستند.^۱ در مواد ۸۵ و ۸۶ معاهده‌ی «تاسیس جامعه اقتصادی اروپا» که به «معاهده رم» شهرت یافت، به موضوع لغو انحصارها و حمایت از رقابت آزاد در عرصه اقتصاد و بازرگانی پرداخته بود. بعدها در سال ۱۹۹۳ به موجب پیمان ماستریخت، معاهده مذکور به معاهده «تاسیس اتحادیه

---

^۱ غفاری فارسانی، پیشین، ص ۶۶

اروپایی» تغییر نام یافت و شماره مواد آن به ترتیب به ۸۱ و ۸۲ تغییر داده شد.^۱

به هر حال باید گفت اگرچه کشورهای اروپایی در پذیرش و درک اهمیت قوانین حمایت از رقابت در توسعه قدرت اقتصادی و تضمین کارکرد صحیح بازارهای خود در ابتدا دنباله‌رو آمریکایی‌ها بودند اما امروزه و به ویژه در بیست سال اخیر این حوزه از چنان گسترش و عمقی برخوردار شده است که در کنار حقوق

---

^۱ نوروزی، مشیت الله، "نگاهی به حقوق رقابت در قوانین چند کشور"

رقابت ایالات متحده، بی تردید باید از حقوق رقابت اتحادیه اروپا به عنوان دومین نظام بزرگ حقوق رقابت نام برد که اصول و مبنای آن در بسیاری از کشورهای دیگر نفوذ یافته است.^۱

در ایران نیز، حقوق رقابت به شکل امروزی آن نظیر بسیاری دیگر از کشورهای در حال توسعه سابقه‌ای نداشته است. البته در فضای حاکم بر اقتصاد ایران که سالها بر سرمایه‌گذاری، اداره و دخالت بدون مرز دولت در بازار متکی بوده و همچنین بی تفاوتی که گاه در سیستم مدیریت اقتصادی کشور نسبت به کارایی و تخصیص

---

^۱ غفاری فارسانی، پیشین، ص ۶۸

بهینه منابع مشاهده می‌شد - که خود منبعت از تکیه بر درآمد نفتی جهت تامین رفاه نسبی معیشت مردم بود - عدم احساس نیاز به حقوق رقابت قابل درک بوده است^۱

بعضی از نویسندگان معتقدند، ورود صنعت در ایران با برنامه‌ریزی آمریکایی‌ها و تشکیل سازمان برنامه و بودجه همراه بوده است. در طرحی که آمریکایی‌ها برای رشد و توسعه اقتصاد در ایران پایه‌گذاری کردند، بودجه لازم برای راه‌اندازی

---

^۱ همان، پیشین، ص ۷۱

صنایع از طریق بودجه‌های دولتی تامین می‌شد و اصولاً نوع صنایع و شیوه‌های مدیریت و میزان محصولات و.. براساس تقاضای مردم و در یک فضای رقابتی تامین نمی‌شد. بنابراین ورود صنایع مختلف به ایران حاصل رشد نهادهای بازار و تکامل قواعد حقوق خصوصی نبوده است^۱ در کشور ما موضوع رقابتی شدن فعالیت‌های اقتصادی برای اولین بار در قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مصوب ۱۳۷۹/۱/۱۷ مجلس شورای اسلامی

---

^۱ رشوند بوکانی پیشین، ص ۴۲

مطرح گردید^۱ در فصل چهارم آن با عنوان «تنظیم انحصارات و رقابتی کردن فعالیت‌های اقتصادی، تاکید ویژه‌ای بر خصوصی‌سازی بعضی صنایع و خدمات و لغو انحصارات از

---

^۱ در ماده ۳۵ این قانون تصریح شده بود: دولت مکلف است انحصاراتی را که به موجب دستورالعملها و مقررات مصوب خود و یا اعطای امتیاز تخصیص منابع ایجاد شده‌اند طی مدت یک سال لغو کند. در ارجاع کار و انجام معامله توسط بخش دولتی و عمومی، نباید بین دستگاهها و شرکت‌های دولتی و عمومی با بخش تعاونی و خصوصی تبعیض قائل شد. همچنین دولت مکلف است ظرف یک سال پس از تصویب برنامه سوم، اقدامات قانونی برای لغو انحصار و جلوگیری از فعالیت‌های انحصارگرانه معمول نماید

جانب دولت شده است. به موجب این قانون به دولت اجازه داده شد انحصارات دولتی در زمینه خدمات پستی و مخابراتی، تولید و توزیع چای، حمل و نقل بار و مسافر، وسیله راه آهن، تولید، توزیع، واردات و صادرات دخانیات، پالایش و پخش و حمل مواد نفتی، انعقاد قرارداد با بیمه خصوصی را با حفظ حاکمیت دولت لغو نماید و بخش خصوصی را در این امر مشارکت دهد^۱

ابلاغ سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی توسط مقام معظم رهبری در خرداد ماه ۱۳۸۴ و

---

^۱ نوروزی، پیشین، ص ۱۰۱

تیر ماه ۱۳۸۵ که در پاسخ به نظریه مشورتی
۱۳۸۹/۹/۲۱ مجمع تشخیص مصلحت نظام
صورت گرفت و به درستی می توان از آنها به
زمینه سازان اصلی اصلاحات بنیادین در نظام
اقتصادی کشور در راستای آزادسازی اقتصادی و
خصوصی سازی نام برد، و موجب گردید تا
تدوین لایحه مربوط به این سیاست ها نیز به
وزارت اقتصاد و دارایی (سازمان
خصوصی سازی) واگذار شود.

سوال که مطرح می شود این است که اخلاص
در رقابت به چه شکل صورت می گیرد؟.

اخلال در رقابت گاه ممکن است که ایجاد ممنوعیت کند، یا به وسیله توافقاتی صورت پذیرد که دارای آثار ضد رقابتی هستند. مثلاً ممکن است این اخلال در رقابت با ایجاد موانع برای ورود بنگاه‌های تجاری دیگر به بازار باشد و مانع از ورود بنگاه اقتصادی رقیب به بازار شود. اگر مانع ایجاد شود این رفتار ممکن است ضد رقابتی تلقی شود. اینگونه ممنوعیت‌ها با بررسی آثار و تبعات آنها مشخص می‌گردد که به اخلال در رقابت منجر شده است یا خیر.

اخلال در رقابت ممکن است، موضوعاً ضد رقابتی تلقی شود و یا به صورت ایجاد محدودیت

در ورود به بازار صورت گیرد، این محدودیت ها که به اصلاح، محدودیت های ذاتی تلقی می شوند. به صرف احراز آنها ممنوع و اخلال در رقابت محسوب می شوند.، مثلاً به وسیله قراردادها، توافق ها و یا با اعمال سیاست های محدود کننده بر بنگاه اقتصادی که طرف قرارداد است. اخلال ایجاد کند.

۱) رقابت کامل^۱: در صورتی که در بازاری رقابت کامل باشد این بدان معنا است که رقابت

---

^۱ perfect competition

در آن بازار در بالاترین حد خود قرار دارد و هیچ عامل محدود کننده‌ای وجود ندارد.^۱

در واقع بازار رقابت کامل، بازاری است که تعداد زیادی تولید کننده مصرف کننده بر سر یک کالای همگن و خاص به داد و ستد می‌پردازند. در این نوع بازار، سهم هر تولید کننده از تولید آن کالای خاص اندک است، یعنی یک تولید کننده درصد بالایی از سهم بازار را در

---

^۱ غفاری فارسانی، ص ۳۰ و غمامی، سید محمد مهدی و اسماعیلی، محسن، "مطالعه تطبیقی نظام حقوقی رقابت در ایران و فرانسه"، پژوهش نامه حقوق اسلامی، سال یازدهم شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۳۸۹، ص ۱۶۲

اختیار ندارد.^۱ به واسطه چنین رقابتی کارایی تخصیصی (یعنی جایی که در آنجا منابع اقتصادی کالاها و خدمات گوناگون دقیقاً به مقداری که مصرف کننده می خواهد تخصیص یافته است) و کارایی تولیدی (یعنی آنجا که کالاها و خدمات با کمترین هزینه تولید می شوند) به وجود می آید.^۲

---

^۱ نمازی، حسین، "نظام های اقتصادی"، شرکت سهامی انتشار، چاپ اول، ۱۳۸۴. ص ۲۰

^۲ سماواتی، پیشین، ص ۲۸-۲۹

بر اساس نظریه نئو کلاسیک‌ها بازار رقابت
کامل دارای شرایط زیر می‌باشد:

۱- اطلاع کامل: به این معنا که تمامی عاملهای
اقتصادی در بازار دارای اطلاعات کامل باشند^۱ در
واقع، تمام افرادی که در این نوع بازار هستند باید
از تمام شرایط بازار مانند قیمت فروش همه
عرضه‌کنندگان و کمیت کالاها اطلاع داشته
باشند. در غیر این صورت ممکن است یک

---

^۱ موریس، اس و فیلیپس، اون، "تحلیل اقتصادی، نظریه و
کاربرد (اقتصاد خرد)" جلد دوم، ترجمه حسن سبحانی، انتشارات دانشگاه

عرضه کننده کالای خودی با قیمت بالاتر و کیفیت پایین تر نسبت به سایر عرضه کنندگان به فروش برساند.

۲- قیمت پذیری^۱: یعنی اینکه تعداد خریداران فروشندگان زیاد باشد به گونه ای که هیچ یک از خریداران و فروشندگان نتوانند قیمت بازار را تحت تاثیر بگذارند.

---

^۱ price taking

۳- همگنی کالاها^۱: یعنی اینکه کالا از لحاظ مرغوبیت، کیفیت، میزان و مورد استفاده شباهت کامل داشته باشند^۲.

۴- آزادی ورود و خروج: بنگاه‌ها برای ورود و خروج به بازار هیچ هزینه‌ای را متحمل نمی‌شوند. همانگونه که در نمودار پایین مشاهده می‌شود در چنین بازاری بنگاه با منحنی افقی تقاضا مواجه است. منحنی افقی تقاضا در مقابل بالا یا پایین رفتن قیمت بسیار انعطاف‌پذیر می‌باشد. بدین

---

^۱ Homogeneous

^۲ عبادی، جعفر، "مباحثی در اقتصاد خرد (بازارها، تعادل عمومی و اقتصاد رفاه)"، انتشارات سمت، ۱۳۸۵، شماره ۳۵

معنی که تا زمانی که بنگاه کالا را به قیمتی که بازار تعیین کرده بفروشد مشتری‌های خود را از دست خواهد داد و در نتیجه آن مقدار فروشش به صفر می‌رسد.

منحنی افقی تقاضا منعکس کننده درآمد نهایی است.^۱ و در ارتباط با عرضه، منحنی عرضه کالا در عین حال منحنی هزینه نهایی نیز است. زیرا آن تعداد واحدهایی را که در یک بنگاه تصمیم

---

^۱ درآمد نهایی به آن مبلغی گفته می‌شود که در اثر تولید و فروش یک

واحد اضافی به کل درآمد افزوده می‌شود.

می‌گیرد با قیمت معینی برای فروش در بازار عرضه کند بستگی به مقایسه و یا تفاوت قیمت فروش و هزینه نهایی است که برای تولید یک واحد اضافی صرف می‌شود. بنابراین منحنی هزینه نهایی یک بنگاه با منعکس کننده یا نشان دهنده تعداد واحدهایی است که در بازار عرضه می‌شوند.

بنابراین در شرایط بازار رقابت کامل بنگاه تا آنجایی تولید می‌کند که دو منحنی عرضه و تقاضا یکدیگر را قطع می‌کنند. مثلاً در نمودار منحنی تقاضای بنگاه - که منحنی قیمت بازار را نیز نشان می‌دهد - در نقطه‌ای منحنی عرضه را قطع می‌کند که تولید ۵ واحد را نشان می‌دهد و

همچنین در مواردی که منحنی تقاضا خط افقی است، قیمت کالا یا واحد تولیدی و درآمد نهایی یکی است. این بدین معناست که معیار تعیین سقف یا محدودیت تولید نقطه تقاطع دو منحنی هزینه نهایی و درآمد نهایی است. این نقطه حدود حداکثرسازی سود مؤسسه را تعیین می کند. تا زمانی که منحنی درآمد نهایی بالاتر از منحنی هزینه نهایی است. فروش محصول یا واحد اضافی برای مؤسسه سودآور خواهد بود. به عبارت دیگر تولید بیشتر از ۵ واحد موج می شود که هزینه نهایی بیشتر از درآمد نهایی گردد و

بنگاه از تولید و فروش بیش از ۵ واحد خودداری
می‌کند^۱

بنابراین در ساختار رقابت کامل برای عوامل
اقتصادی فردی مجالی برای اعمال قدرت
شخصی (عمدتاً قدرت قیمت گذاری) وجود
ندارد. وضعیت تعادلی بازار حاصل کارکرد و
عامل نیروهای غیرشخصی و بی نام است و لذا در
رقابت کامل، عوامل اقتصادی جز از طریق
خلاقیت، بهبود ساختار هزینه‌ها، ابداع و نوآوری
نمی‌توانند جایگاه بنگاه خود را در صنعت تغییر

---

^۱ عامری، فیصل، "حقوق رقابت و توسعه"، فصلنامه پژوهش حقوق و

دهند. عوامل اقتصادی فردی در چارچوب تحلیلی ایستا، تنها قیمت‌های بازاری محصول و هزینه‌ها را به صورت برون‌زا دریافت می‌کنند و براساس قیمت‌های داده شده و برون‌زا در چارچوب ساختار فنی و مدیریتی موجود بنگاه مقدار بهینه تولید را براساس مدارک حداکثر کردن سود انتخاب می‌کنند.^۱

در عمل بازارهای دارای رقابت کامل یا اصلاً وجود ندارند و یا آنکه به ندرت نمونه‌هایی از آن

---

^۱ شاکری، عباس، "اقتصاد خرد ۲، نظریه‌ها و کاربردها،"، نشر نی، چاپ

یافت می‌شود^۱، از همین رو، ایراداتی را به آن وارد دانسته‌اند اندک عمده‌ی آنها را می‌توان در موارد ذیل خلاصه کرد.

الف- رقابت تجارتي کامل امري غيرواضحی می‌باشد، زیرا موقعیت‌های متوسط فراوانی وجود دارد که حد واسط بازاری که توسط تئوری

---

^۱ عملیات خرید و فروش سهام در بورس سهام نیویورک نزدیک‌ترین مثالی است که شرایط تقریبی رقابت کامل در مورد آن صدق میکند. به محض اینکه قیمت سهام در بورس نیویورک تعیین شد، قیمت‌ها همگی بر روی صفحات روشن و بزرگی ظاهر گشته و سپس نرخ‌ها به وسیله تلگراف و یا تلفنی به فوریت به تمام نقاط امریکا اطلاع داده می‌شود، ریچارد ا.چ. لفت ویچ، "سیستم قیمت‌ها و تخصیص منابع تولیدی"، مترجم میر نظام سجادی، انتشارات دانشگاه علامه، چاپ دهم (۱۳۸۷، ص ۳۳).

رقابت کامل توصیف شده و انحصارگری قرار می‌گیرند.^۱

همچنین در بازار رقابت کامل فرض بر این است که در هر بازار معین مقدار بسیار زیادی فروشنده و خریدار وجود داشته باشد همه تولیدکنندگان یک کالای خاص، کاملاً محصولات مشابه با هم و با کیفیت و خصوصیات یکسانی تولید کنند که تنها عامل تعیین کننده برای آنها قیمت شان باشد. مصرف کنندگان نیز از

---

^۱ سماواتی، پیشین، ص ۳۱

شرایط بازار و خصوصیات کالاها اطلاعات کاملی داشته باشند. در صورتی که در عمل تفاوت میان کالاها موجب خواهد شد تا افزایش قیمت از سوی یکی از تولیدکنندگان لزوماً به کاهش شدید فروش او منجر نشود. چون بسیاری از مصرف‌کنندگان مبلغ بیشتری بابت کالاهای با کیفیت‌تر و یا صرفاً زیباتر پرداخت کنند. همچنین دور از واقعیت است که مصرف‌کنندگان یک بازار از چنان اطلاعات کاملی برخوردار باشند که فوراً بدانند که کالای

مورد نیاز خود را می‌توانند با قیمت کمتری از تولیدکننده دیگری تهیه کنند^۱

ب- چون سیستم قیمتی قادر به انجام موارد مهمی از پیش فرض‌های مدل رقابت کامل نمی‌باشد، عملاً بازار واقعی همیشه به آنچه که مطابق میل مصرف‌کننده است پاسخ نمی‌دهد. حتی اگر سیستم قیمتی کارایی نیز داشته باشد نتیجه حاصله از آن منعکس‌کننده تمامی ارزشهای مهم اقتصادی و اجتماعی نخواهد بود.

---

^۱ غفاری فارسانی، پیشین، ص ۳۲

ج- به نظر برخی سودافزایی ضرورتاً هدف معقولی نیست. در برخی موقعیت‌ها ترس از تصاحب یک شرکت توسط شرکت دیگر یا آرزوی گسترش حجم تجارت ممکن بیشتر از کسب سود زیاد جلب توجه مدیران شرکت را بکند.^۱

هر چند که بازار رقابت کامل در دنیای واقعی بطور کامل وجود ندارد ولی این امر نباید باعث عدم استفاده از آن گردد. اولاً، بازار رقابت کامل مدل بسیار مناسبی برای شروع تجزیه و تحلیل‌های اقتصادی می‌باشد. ثانیاً در دنیای

---

^۱ سماواتی، پیشین، ص ۳۲

واقعی رقابت به اندازه‌ای وجود دارد که بتوان از بازار رقابت کامل برای یافت پاسخ به بسیاری از مسائل اقتصادی استفاده نمود. ثالثاً از تئوری رقابت کامل می‌توان به عنوان معیاری برای سنجش طرز کار اقتصاد جامعه استفاده کرد^۱

انتقاداتی که نسبت به مدل رقابت کامل مطرح شد باعث شد که در سال ۱۹۴۰ (جان کلارک)

---

^۱ لفت ویچ، ریچارد. ا.ج. ، سیستم قیمت ها و تخصیص منابع تولیدی، مترجم میر نظام سجادی، انتشارات دانشگاه علامه، چاپ دهم، ۱۳۸۷.

اقتصاددان امریکایی مدل رقابت عملی را مطرح کند. کلارک معتقد بود که سیاست رقابتی کشورها باید به جای رقابت کامل به دنبال فراهم‌سازی شرایط و زمینه‌های لازم برای رقابتی باشد که عملیاتی کردن آن شدنی باشد. وی کوشش کرد تا بر حداکثر عواملی که در جهان واقعی تحقق آنها ممکن است و نزدیکترین حالت را به رقابت کامل و رفاه آن به جود می‌آورند، شناخت پیدا کند. یعنی از میان تمام گزینه‌های پیش رو انتخاب دوم^۱ را برگزینند^۲

---

^۱ Second Best

^۲ غفاری فارسانی، پیشین، ص ۳۷

بطور کلی از دیدگاه کلارک شرایط ذیل موجب می‌گردد که یک رقابت عملی ولو ناکامل در بازار ایجاد شود:

۱- اگر تولیدکنندگان و عرضه‌کنندگان کالایی محدود باشند لکن تولید کافی در بازار داشته باشند این خود موجب می‌گردد که نتوان عکس‌العمل رقبا را در بازار پیش‌بینی نمود.

۲- منحنی تقاضا آنقدر شیب تند داشته باشد که شخص تاجر را قادر سازد تا مخارج و هزینه‌های معمولی خود را پوشش دهد.

طرفداران مدل رقابت عملی، معتقدند که صرف جلوگیری از بزرگ شدن بنگاه‌های اقتصادی و ادغام و توافقی‌های افقی و عمودی موجب تضمین فرایند رقابتی نیست. به عبارتی از نظر طرفداران این نظریه آنچه تداوم رقابت را تضمین می‌کند فراوانی تعداد بنگاه‌ها نیست بلکه حسب مستندات تجربی فقدان موانع ورود به بازار و نبود مقررات بازدارنده، اصلی‌ترین عامل تضمین رقابت است.^۱

---

^۱ رشوند بوکانی، پیشین، ص ۱۷۶

به عقیده استیگلر،^۱ شرایطی که می‌تواند رقابت عملی در بازار یک کالا ایجاد نماید عبارتند از:

الف- تعداد قابل ملاحظه‌ای واحد تجارتي وجود داشته باشند که کالاهای مشابه و مرتبطی در مناطق مهم بازار بفروشند.

ب- واحدهای تجارتي مزبور در تعیین قیمت و موارد دیگر تبانی نکرده باشند.

ج- منحنی مخارج معمولی برای واحد تجارتي جدید در درازمدت بالاتر از آنچه که برای واحد تجارتي موجود است نباشد.^۱

---

¹ Stigler

سیاست رقابتی شامل مقرراتی در مورد رفتار بنگاه‌ها و ساختار صنایع است که به ترتیب برای جلوگیری از سوء استفاده از موقعیت‌های انحصاری و جلوگیری از پیدایش انحصارها تنظیم شده است.^۲ سیاست رقابتی رویکرد خود را حذف عملکردهای ضد رقابتی بخش خصوصی و دولتی قرار داده و در این خصوص از ابزارهای بهره می‌گیرد که رقابت در بازار را تحت تاثیر

---

^۱ سماواتی، پیشین، ص ۳۶

^۲ کاشی خداداد، فرهاد، شهیکی تاش، محمد نبی، "حوزه وسعت قانون رقابت با توجه به ساختار اقتصادی (مطالعه موردی ایران)"، مجله پژوهش حقوق سیاست، دانشگاه علامه طباطبائی، شماره ۲۳، پاییز و

قرار می دهند. هدف از این سیاست، افزایش آزادی انتخاب مصرف کنندگان، آزادی تجارت بنگاه ها و دسترسی آنان به بازار است. البته اجرای سیاست های رقابتی به معنای آزاد سازی بی حد و حصر فعالیت های اقتصادی نیست، بلکه در راستای اجرای این سیاست ها باید چارچوبی وجود داشته باشد که بر اساس آن مقررات زدایی از صنایع و آزاد سازی از آنان صورت گیرد این چارچوب در اصطلاح «قانون رقابت» نامیده می

شود.^۱ یکی از نقش‌های مهم سیاست‌های رقابتی، نقش حمایتی آن است که می‌تواند از طریق افزایش تعامل بنگاه‌ها و اقتصاد موجب گسترش فرهنگ رقابت گردد و به خودی خود انسجام و یکپارچگی را بین اصول رقابت افزایش داده و خود تنظیمی را بین بنگاه‌ها تشویق نماید و بدین

---

^۱ حسینی شمس الدین، "سیاست رقابتی و قانون رقابت آن، سازگاری و پیش شرط‌های اجرای موثر آن" نشریه اتاق بازرگانی و صنایع و

گونه موجب کاهش هزینه‌های تولید و اجرا گردد.^۱

برخی از نویسندگان عقیده دارند سیاست رقابتی مفهومی وسیع‌تر از حقوق رقابت یا قانون رقابت دارد. در واقع سیاست رقابتی شامل هر دو بخش دولتی و خصوصی می‌شود. در حالیکه قانون رقابت تنها شامل بنگاه‌های خصوصی یا واحد

---

^۱ محمود جعفری، پگاه، تاجیک، مهدی، "رقابت، رقابت پذیری و توسعه (نگاهی به اهمیت سیاست های رقابتی بر رقابت پذیری کشور های در حال توسعه)، اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران، مرکز تحقیقات و بررسی های اقتصادی، بهار ۱۳۹۰، ص ۷